
Profesor Pešek polemizuje o úrovni získaných akademických titulů na UK

Profesor Pešek polemizuje s Jakubem Jarešem o úrovni získaných akademických titulů na UK

Informativní článek o vývoji dnes za klíčovou považované univerzitní hodnosti od středověku po dnešek bohužel obsahuje některé, v případě výkladu o minulosti i současnosti rigorózních řízení (tzv. malý doktorát PhDr.) závažné nepřesnosti. Autor především vytrhává problematiku „doktorátů“ z dobového kontextu. Při čtení [Jarošova textu](#) (Forum 3/13/27, s. 18–20) dojdeme k závěru, že se autor identifikuje se sovětským, po roce 1950 zavedeným systémem tzv. aspirantur, v případě úspěchu korunovaných získáním titulů CSc., resp. v dalším stupni „prestižnějších“ titulů DrSc. Autor však již nezmiňuje, že cesta k těmto titulům nevedla „jen“ luhy výzkumu, nýbrž také a hlavně úskalí stranického schvalování uchazečů o aspiranturu (včetně dobrozdání řady stranických orgánů od místní organizace KSČ až po městský výbor oné strany). Aspirantury (konkrétně tu tematizujeme humanitní obory) byly, zejména na UK, v podstatě vyhrazené členům KSČ a jen „zbytkové“ umožňovány (zejména se to týkalo externistů v ČSAV) také bezpartijním zájemcům.

Předmětem „vědecké výchovy“ – tak, jak jsem ji zažil v 80. letech – pak byl především soubor ideologických nauk, ani v nejmenším neprovázený metodologickou nebo jinou odbornou výukou aspirantů. Mohu z autopsie prohlásit, že školitel, který mne „dovedl“ k obhajobě práce z dějin raného novověku se o můj vědecký růst zasloužil především opakovaným přezkušováním z dějin KSČ a ve finální fázi cenzurov literatury v poznámkovém aparátu mé práce. Jarešův soud, že tento kvalifikační stupeň „je v podstatě ekvivalentem titulu Ph.D.“, proto nepovažuji za právě šťastný. Motivací, proč usilovat o (mnohdy nedosažitelnou) aspiranturu a podstupovat toto martyrium, bylo na tehdejší dobu poměrně velkorysé penzum studijního volna, které zaměstnavatel uděloval aspirantům – a tedy možnost pramenných výzkumů či návštěv knihoven mimo vlastní pracoviště, účast na konferencích atd. Právě tyto uchazeči o „ekvivalent Ph.D.“ ovšem naráželi na kádrovací přehradu: buď po léta vyčkávali na povolení obhajoby disertace, nebo (od 70. let) mnohdy řadu let či dokonce marně čekali na stranické svolení k zahájení aspirantury. Dosažení titulu CSc. tak samo o sobě v žádném případě nebylo odrazem odborné kompetence, ale spíše výrazem „systémového štěstí“. Celá řada významných badatelů s podstatným publikovaným dílem se k titulu prostě nepropracovala. Neznamená to jistě, že by některé v té době obhájené disertace nemohly přinášet významné plody vážného výzkumu: Jako příklad nejvýznamnější lze uvést Šmahelův Humanismus v době poděbradské, publikovaný roku 1963, mimochodem autorovu diplomní práci, vzhledem ke kvalitě uznanou jako „CSc.“ Z mladších dob uveďme knihu Václava Ledvinky: *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách* (1985), která též dodnes zůstává standardem.

Pro stranické kádry byly sovětské „ocasní tituly“ významné: Bez CSc. nebylo totiž možno dosáhnout docentury, bez DrSc. pak profesury. Teoreticky měla být na každý z těchto kvalifikačních stupňů sepsána nová vědecká práce. Prakticky však šlo hlavně o to, získat pro každý z těchto stupňů adekvátní stranické posvěcení. Mocné titulární „obložení“ všech těch v humanitních vědách vládnoucích soudruhů Kropiláků, Krempů a Rzounků tak samozřejmě nevyjadřovalo jejich vědeckou prestiž, nýbrž míru jejich stranické moci. Je samozřejmé, že v systému se občas objevovaly mezery: zejména v 60. letech se k doktorátům vyšších nominálů propracovali také – konexemi ovšem náležitě vybavení – výkonní badatelé. Zůstaneme-li v oblasti historických věd, je možno exemplárně jmenovat Josefa Janáčka, autora řady dodnes závažných monografií o českých dějinách 16. a 17. století.

Systém aspirantských prací měl (přinejmenším v ČSAV) ještě jedno specifikum: disertace všech oborů (přírodovědné i humanitní) byly rozsahem přísně limitovány na 180 normostran (+ 10 % pro tabulky, grafy a bibliografii). Pro autory studií, opírajících se o rozsáhlejší empirické výzkumy, to znamenalo uplatnit nejprve většinu analýz v časopisech a předložit pak jako tzv. disertaci jen jakýsi „maxiautoreferát“. Ovšem i v tomto ohledu platily výjimky... Vše nasvědčuje tomu, že situace byla nesmírně diverzifikovaná: téma, metoda, kvalita i povolený rozsah disertace záležel do velké míry na oboru, pracovišti, jeho osobnostech, na konkrétním „mikroobdobí“, kdy byla zpracovávána a obhájena.

Platí-li Jarešovy sympatie aspiranturám, s krajním despektem se vyjadřuje o rigorózech (PhDr.), obnovených roku 1966 a opět destruktivně „reformovaných“ roku 1980: „K získání těchto doktorátů, dnes se jim říká ‚malé‘, nebyla třeba disertace. Stačilo podat rigorózní práci (často jen diplomovou se změněným titulním listem) a složit rigorózní zkoušku, která byla mnohdy snadnější než státnice. Doktorem se tak stával prakticky každý absolvent.“

Samozřejmě – jako ve starém režimu takřka u všeho – rozhodně nelze vyloučit případy popisovaného typu. Je však také možno uvést řadu argumentů svědčících o pravém opaku: Tedy rigorózní práce především nebyla podmíněna stranickým souhlasem. K doktorátu (byť i politicky méně „významnému“) se tak propracovávaly stovky badatelů, kteří měli jen malou nebo nulovou šanci na stranický souhlas a aspiranturu. Předkládali přitom odborné texty nejvyšší

kategorie: Vzpomeňme jen vědecky brilantní rigorózní práci nedávno zesnulé Evy Procházkové o národních jazycích v kanceláři Starého Města pražského za Václava IV. Vzhledem k tomu, že pro rigorózní práce neplatily výše zmíněné limity počtu stran, mohl uchazeč předložit práci daleko rozsáhlejší, nadto tematicky (ideologicky) třeba i „problematičtější“. Zůstaneme-li u historie, pak to platilo např. pro práce o (starších) církevních dějinách: Pětisetstránková rigorózní práce Petra Sommera je toho dokladem. Podobně a ještě rozsáhlejší byly však kupříkladu i práce o dějinách středověkého osídlení (Tomáš Kalina). Nikdo také (pokud vím, alespoň na „odborných“ katedrách typu archivnictví nebo archeologie) neprováděl ideologickou cenzuru předkládaných prací. Zrušení rigorózních prací v roce 1980 tak bylo současníky vnímáno jako zásah stranických kruhů proti této neúnosné „akademické svobodě“ a uzavření mezery v síti striktního stranického dohledu.

Vynášet pak znevažující soudy o náročnosti rigorózní zkoušky, složené např. u Ivana Hlaváčka (a samozřejmě nejen u něj), může pak jen někdo, kdo o poválečných dějinách FFUK nemá ani ponětí. To samozřejmě nevyklučuje, že byla řada oborů, kde panovaly naprosto odlišné, tj. benevolentně formalistní, poměry. Ovšem jednou z bazálních kompetencí historika má být právě schopnost diferencovat a také konkrétně zkoumat, než prosloví svůj závěr. Vynášet apriorně paušální soudy o takřka jakýchkoliv jevech akademického života času komunistického panství je tak spíše než projevem badatelské distance výrazem arogantní, vůči stovkám solidních tehdy mladých badatelů, na které dopadla normalizace, zle dehonestující nekompetence.

Mám pak za to, že do nemalé míry je tomu obdobně i s autorovým odsudkem „neorganického prvku“ rigorózní práce, resp. titulu PhDr., zákonem obnoveného roku 1998. I když dnes již nehrozí ideologický výběr či politická blokáda uchazečů o PGS, zůstává jistý problém, jak od masy – v řadě oborů a fakult opravdu „levně“ získaných – magisterií odlišit rozsáhlejší závěrečné práce, které vznikly buď na základě dlouhodobých zahraničních pobytů a výzkumů v kooperaci s partnerskými univerzitami, nebo z projektů, které mohly využít granty GAUK, udělené i studentům magisterského stupně. Obhájí-li student/studentka s pochvalou originální výzkumnou práci o zhruba 100–150 tiskových stranách (tedy cca 200–300 normostran), která je následně doporučena do tisku a případně vyznamenána některou z cen, které jsou udělovány UK nebo v kooperaci s ní, pokládám za plně relevantní, aby byl autor návazně vyzván k podání práce jako rigorózní a aby mu bylo umožněno toto řízení. Mohu řadou i knižně publikovaných a cenami poctěných prací (příkladně cenou Edvarda Beneše vyznamenaná knížka Mariny Hamplové o vnitroněmeckých migracích po spojení Německa v r. 1990) doložit, že „malé doktoráty“ nebyly ani po roce 2000 udělovány „zadarmo“. Samozřejmě opět nelze bez průzkumu situace vyloučit, že se tak na řadě univerzitních pracovišť opravdu dělo...

Téma má ještě jeden „rozměr“: Celá řada absolventů UK směřuje (s důrazným požehnáním našeho státu) bezprostředně po ukončení pregraduálního studia do praxe. Mám zkušenost, že řada absolventů/absolventek odcházela po promoci na (např. nižší diplomatická) místa do zahraničí. Skutečně, a nikoliv jen formálně absolvovat doktorandské studium, byť i v kombinované formě, pak již pro mnohé z nich nebylo reálně možné. Pouhé napsání a odevzdání disertace přitom naše studijní předpisy o PGS neumožňují. Obdobně není možné bez dalšího jen podat a obhájit disertaci bez vykonání předchozího doktorandského studia. Znamená to, že autoři výše zmíněných kvalitních, rozsáhlých (resp. bez problémů co do rozsahu materiálem „nastavitelných“) prací nemají jinou možnost pro získání prestižního a pro jejich profesí podstatného titulu než rigorózní řízení.

To samé platí i pro ženy, které se po promoci v (biologicky optimálním) věku cca 25 let rozhodou pro mateřství. Řada z nich postgraduální studium započne, ale v důsledku mateřství nedokončí, a to přesto, že mnohdy napíší kvalitní a rozsahem uspokojivé odborné studie, ovšem nikoliv úplně standardní disertace. Uvědomíme-li si, jak zoufale nedostatečná jsou doktorandská stipendia v relaci k reálným životním nákladům v Praze, je opět třeba jasně říci, že zejména u žen s dětmi je podmínkou úspěšného završení PGS dobrá sociální situace – pokud možno v Praze žijících – rodičů nebo dobře situovaný manžel. Jedna z mála možností alespoň dílčího vzdorování této genderově-sociální selekci je rigorózní práce. A opět jde o to, zda je to „jen“ méně rozsáhlá, ale originální a přínosná práce, podaná bez 3–8 let strávených v PGS, nebo zda opravdu jde o formalitu okrasného charakteru.

Nabízí se ovšem jedno podstatné vysvětlení dnešního odporu proti rigorózním pracím či jejich cíleného bagatelizování: Celá řada dnes v humanitních oborech bez problémů obhajovaných disertací klesla rozsahem (ale i vědeckou vyspělostí) v podstatě na úroveň rigorózních prací. Některé fakulty již opět zavedly rozsahové limity, v podstatě neumožňující podat větší text disertace než byl dříve typický pro rigorózní práci (cca 300 normostran). Pak je proklínání rigorózní práce jen účelovým zastíracím manévrem pro cílené znehodnocování disertací.

Všechny tyto aspekty – v historické dimenzi let 1966–80 i v současnosti po roce 1998 – by se z řady historiografických i aktuálních důvodů měly stát předmětem výzkumu. Ve všech zmíněných modalitách máme co dělat s mnohdy diametrálně odlišnými standardy, rozsahy, velmi odlišnou reálnou kvalitou kvalifikačních textů. Povýšená arogance nepodložených apriorních, zobecňujících soudů autora, který jako politolog a pouze amatérský historik vynášší soudy nad problematikou, o níž toho moc neví, resp. nad lidmi, jejichž výkonům ani životní situaci nedokáže porozumět, ovšem není na místě. Tím méně pak v prestižním časopise Univerzity Karlovy.